

بررسی تحولات کشاورزی و دامداری ایران در دورهٔ اموی

تألیف: علی رضا فتحی

www.ketab.ir

انتشارات ایلان

سرشناسه	: فتحی، علی‌رضا، ۱۳۵۶-
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی تحولات کشاورزی و دامداری ایران در دوره اموی/ تألیف علی‌رضا فتحی.
مشخصات نشر	: شیراز: ایلاف، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۴ ص.
شابک	: 978-964-198-263-0
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۳۳]-۱۵۴.
موضوع	: کشاورزی -- ایران -- تاریخ -- ۴۱ - ۱۳۳ ق. Agriculture -- Iran -- History -- 661 - 750 دامپروری -- ایران -- تاریخ -- ۴۱ - ۱۳۳ ق. Animal culture -- Iran -- History -- 661 - 750 امویان -- تاریخ Umayyad dynasty-- History
رده‌بندی کنگره	: ۵۴۷۱
رده‌بندی دیویی	: ۶۳۰/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۷۲۵۵۰۵
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

www.ketab.ir

انتشارات ایلاف

شیراز، خیابان فردوسی، نبش کوچه ۱۲، ساختمان شماره ۱۹، طبقه همکف،
تلفن: ۰۷۱-۳۲۲۴۹۳۱۷ همراه: ۰۹۱۷۷۰۲۳۱۷۵

نام کتاب: بررسی تحولات کشاورزی و دامداری ایران در دوره اموی

تیراژ: ۲۰۰ نسخه

تألیف: علی‌رضا فتحی

نوبت چاپ: اول، اسفند، ۱۴۰۰

ناشر: ایلاف

چاپ: صداقت

ویراستار: واحد ویرایش ایلاف

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

طرح جلد: مهندس ثوبان احمدی

ISBN: 978-964-198-263-0

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۸-۲۶۳-۰

فهرست مطالب

۹.....	چکیده
۱۱.....	فصل اول: کلیات پژوهش
۱۳.....	مقدمه
۱۴.....	۱-۱ بیان مسأله
۱۵.....	۱-۲ اهمیت و ضرورت پژوهش
۱۵.....	۱-۳ سوالات پژوهش
۱۵.....	۱-۴ فرضیات پژوهش
۱۶.....	۱-۵ اهداف پژوهش
۱۷.....	۱-۶ پیشینه و ادبیات پژوهش
۱۹.....	۱-۷ معرفی و نقد منابع
۲۱.....	۱-۸ روش پژوهش
۲۱.....	۱-۹ قلمرو پژوهش
۲۱.....	۱-۱۰ کاربردهای متصور از پژوهش
۲۲.....	۱-۱۱ موانع پژوهش
۲۲.....	۱-۱۲ تعریف واژگان و اصطلاحات
۲۵.....	۱-۱۳ ترتیب فصول
۲۷.....	فصل دوم: پیشینه و تحولات کشاورزی و دامداری ایران قبل از امویان
۲۹.....	مقدمه
۲۹.....	۲-۱ وضعیت طبقه دهقانان، کشاورزان یا برزگران (واستریوشان) در دوره ساسانی
۳۴.....	۲-۱-۱ انواع مالکیت‌های ارضی در دوره ساسانی
۳۴.....	۲-۱-۱-۱ اراضی اشتراکی (جمعی) روستاییان
۳۵.....	۲-۱-۱-۲ اراضی دولتی یا دیوانی
۳۶.....	۲-۱-۱-۳ اراضی سلطنتی

- ۴-۱-۱-۲ اراضی ملکی یا خصوصی روستاییان آزاد ۳۶
- ۵-۱-۱-۲ اراضی وقفی ۳۶
- ۶-۱-۱-۲ اراضی اهدایی مشروط (اقطاع و تیول) ۳۷
- ۲-۱-۲ انواع محصولات زراعی و دامی ایران قبل از امویان ۳۸
- ۳-۱-۲ آب و سیستم آبیاری در ایران دوره ساسانی ۴۲
- ۲-۲ وضعیت دهقانان و کشاورزان در دوره خلفای راشدین ۴۶
- ۳-۲ مروری بر پیشینه و تاریخ سیاسی امویان ۵۳
- فصل سوم: تحولات کشاورزی و دامداری در دوره اموی ۵۷
- مقدمه ۵۹
- ۱-۳ انواع مالکیت‌های ارضی در عصر اموی ۶۰
- ۱-۱-۳ اراضی اشتراکی (جمعی) روستاییان ۶۰
- ۲-۱-۳ اراضی دولتی یا دیوانی (خراج) ۶۱
- ۳-۱-۳ اراضی خالصه (صوافی، سلطنتی) ۶۲
- ۴-۱-۳ اراضی ملکی یا خصوصی روستاییان آزاد ۶۳
- ۵-۱-۳ اراضی وقفی ۶۵
- ۶-۱-۳ اراضی اهدایی مشروط (اقطاع و تیول) ۶۶
- ۷-۱-۳ اراضی مشاع (حمی) ۶۷
- ۲-۳ تأثیر تحولات سیاسی - نظامی بر کشاورزی دوره اموی ۶۷
- ۳-۳ اقدامات خلفای اموی در جهت توسعه کشاورزی و دامداری ۷۲
- ۱-۳-۳ تأسیس و ترمیم شبکه‌های آب‌رسانی ۷۲
- ۲-۳-۳ بازسازی زمین‌های بایر ۷۴
- ۳-۳-۳ جلب نظر مردم به کشاورزی ۷۵
- ۴-۳-۳ اصلاحات مالی در زمینه مالیات و خراج ۷۶
- ۵-۳-۳ برگزاری جشن‌های کشاورزی ۷۷
- ۶-۳-۳ توجه به آب و هوا و مسائل جوی ۷۷
- ۷-۳-۳ توجه به دامپروری ۷۷
- ۴-۳ مرادوات حاکمان اموی با دهقانان و کشاورزان ایرانی ۷۸
- ۱-۴-۳ رابطه حاکمان اموی با دهقانان ایرانی ۷۸

۳-۴-۲	رابطه حاکمان عرب با کشاورزان و دامداران	۸۱
۳-۴-۳	تضاد در مالکیت زمین بین دهقانان، اشراف عرب و مالکان کوچک	۸۲
۳-۵	انواع محصولات کشاورزی و دامی دوره اموی	۸۵
	فصل چهارم: تأثیر مالیات و آبیاری در تحولات کشاورزی و دامداری دوره اموی	۸۷
	مقدمه	۸۹
۴-۱	انواع مالیات و قراردادهای اراضی و تأثیرش بر تحولات کشاورزی و دامداری	۸۹
۴-۱-۱	درآمدهای امویان از مالیات اراضی و دامداری	۹۰
۴-۱-۱-۱	خراج	۹۰
۴-۱-۱-۲	جزیه	۹۵
۴-۱-۱-۳	عشر	۹۶
۴-۱-۱-۴	زکات بر چهارپایان و از جمله اسب	۹۷
۴-۱-۲	انواع قراردادهای کشاورزی	۹۷
۴-۱-۲-۱	ایفار	۹۷
۴-۱-۲-۲	مزارعه	۹۸
۴-۱-۲-۳	مساقات	۹۹
۴-۱-۲-۴	الجاء	۹۹
۴-۱-۲-۵	تقبل (التزام)	۱۰۰
۴-۱-۲-۶	اقطاع	۱۰۰
۴-۱-۳	تحولات کشاورزی متأثر از مالیات در دوره اموی	۱۰۱
۴-۲	تأثیر تأسیسات آبیاری دوره اموی بر تحولات کشاورزی	۱۰۵
	فصل پنجم: تأثیر جابه‌جایی جمعیت و تغییر دین ایرانیان در تحولات کشاورزی و دامداری دوره اموی	۱۰۹
	مقدمه	۱۱۱
۵-۱	جابه‌جایی جمعیت در دوره اموی	۱۱۱
۵-۱-۱	پیوند قبایل مهاجر عرب با دهقانان و کشاورزان - ظهور اشرافیت جدید	۱۱۱
۵-۱-۲	رشد یافتن اعراب به عنوان اشرافیت جدید	۱۱۷
۵-۱-۳	تأثیر جابه‌جایی و کوچ روستاییان به شهرها بر تحولات کشاورزی و دامداری	۱۱۸
۵-۲	تغییر دین ایرانیان و تحولات کشاورزی و دامداری	۱۲۰

چکیده

در این پژوهش، بررسی تاریخی در مورد مسأله مهم راجع به تحولات کشاورزی و دامداری دوران امویان انجام گرفته است که بر پایه روش نظری-توصیفی و بر اساس مطالب منابع دسته اول و کتاب‌ها، به منظور بررسی تحولات این دو حوزه اقتصاد و تأثیرات مالیات، آبیاری، جابه‌جایی جمعیت اعراب و تغییر دین ایرانیان بر تحولات کشاورزی و دامداری دوره اموی و مسائلی از این گونه به عمل آمده است.

پس از بررسی‌های صورت گرفته به این‌نتایج رسیدیم که تحولات سیاسی و نظامی و همچنین تصمیمات خلفا در امر مالیات‌گیری، نارضایتی و مهاجرت کشاورزان و دامداران را در پی داشته است و بسیاری از املاک و اراضی به تملک اعراب اشراف درآمد. با این حال حکومت اموی و عاملانشان، در مواقعی که منافعشان در میان بود، به احداث و ترمیم انواع شبکه‌های آبرسانی می‌پرداختند و در زمان کم شدن مالیات، تشویق‌هایی در جهت احیاء زمین‌های بایر و مردابی، جشن‌های مختصر کشاورزی و دامداری انجام می‌دادند. قراردادهای مالیات‌های نامشروع کشاورزی، به تدریج موجب حذف شدن مالکین کوچک، کاهش زمین‌های زیر کشت و در نهایت رکود کشاورزی و کم شدن میزان درآمد اقتصادی می‌گردید. کوچ و جابه‌جایی اعراب نیز پس از مأنوس گشتن با دهقانان و تصاحب زمین‌های بسیار، به اتفاق یکدیگر، طبقه اشرافیت جدیدی را شکل داده که در حوادث سیاسی و کشاورزی آن دوران تأثیر زیادی داشتند. اما تغییر دین ایرانیان نیز برای طبقه دهقان و کشاورز متفاوت بود؛ دهقانان پس از مسلمان شدن، با طبقه اشراف عرب رابطه برقرار ساخته و کم‌کم به اشرافیت روی آوردند؛ ولی کشاورزان و دامداران با اینکه مسلمان شدند، با ظلم حکام و دهقانان روبه‌رو گشتند؛ به همین دلیل آنها ترجیح دادند تا مهاجرت کرده که این موضوع، معضلاتی همچون رکود محصولات کشاورزی و دامی و در نهایت پیوستن به شورش‌های سیاسی مخالف حکومت را در بر داشت.

کلید واژه: کشاورزی، دامداری، مالیات، آبیاری، مهاجرت، تغییر دین.